

Ryszard A. Stefański

Czynności przedstawienia zarzutów

Streszczenie

Przedmiotem artykułu są czynności składające się na przedstawianie zarzutów w formie pełnej. Omówione zostały: sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, w tym merytoryczna podstawa przedstawienia zarzutów, struktura postanowienia o przedstawieniu zarzutów (wskazanie podejrzanego, określenie zarzucanego czynu, kwalifikacja prawna czynu), ogłoszenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, przesłuchanie podejrzanego, pouczenie o prawie żądania uzasadnienia zarzutów, uzasadnienie zarzutów (zgłoszenie żądania, sporządzenie uzasadnienia i jego doręczenie).

I. Wprowadzenie

Przedstawienie zarzutów jest złożone, składa się z ciągu określonych czynności, które muszą być wykonane w kolejności przewidzianej w ustawie. Artykuł 313 k.p.k. wymaga:

- 1) sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego niezwłocznego ogłoszenia podejrzanemu i przesłuchania go, z wyjątkiem wypadku, gdy ogłoszenie postanowienia lub przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu jego ukrywania się lub nieobecności w kraju (§ 1),
- 2) pouczenia podejrzanego o żądaniu podania ustnie podstaw zarzutów, a także sporządzenia uzasadnienia na piśmie oraz w razie zgłoszenia takiego żądania podania mu ustnie podstaw zarzutów oraz sporządzenie uzasadnienia na piśmie i doręczenie go podejrzanemu oraz ustanowionemu obrońcy w terminie 14 dni (§ 3).

Nie wszystkie te czynności mają jednakowe znaczenie. Dla skuteczności przedstawienia zarzutów wymagane jest sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego niezwłoczne ogłoszenie podejrzanemu oraz przesłuchanie go, i z tego powodu mają one znaczenie podstawowe. Pozostałe czynności zaś mają przede wszystkim umożliwić podejrzanemu podjęcie skutecznej obrony, a tym samym mają charakter uzupełniający. Za takim

ich podziałem przemawia struktura art. 313 k.p.k., w którym obie grupy czynności wymieniono w odrębnych jednostkach redakcyjnych¹.

Sporządzenie postanowienie o przedstawieniu zarzutów nie jest wymagane przy tzw. uproszczonym przedstawieniu zarzutów². Zamiast postanowienia o przedstawieniu zarzutów wpisuje się zarzucany czyn do protokołu przesłuchania podejrzanego (art. 308 § 2 i art. 325 g § 2 k.p.k.).

II. Sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów

Z art. 313 § 1 k.p.k. wynika, że sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów jest pierwszą czynnością, inaugurującą przedstawienie zarzutów. Postanowienie o przedstawieniu zarzutów sporządza się oddzielenie dla każdej osoby. Może ono obejmować kilka czynów. W takiej sytuacji na pierwszym miejscu wymienia się zarzut najpoważniejszy, a potem czyny łagodniejsze (kryterium wagi przestępstwa). Nie jest jednak błędem opisanie czynów w takiej kolejności, w jakiej były popełniane (kryterium chronologiczne).

1. Merytoryczna podstawa przedstawienia zarzutów

Postanowienie o przedstawieniu zarzutów sporządza się w wypadku, gdy *verba legis* „dane (...) zebrane (...) uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba”. Uzasadnione dostatecznie podejrzenie popełnienia czynu przez określoną osobę jest warunkiem materialnym, sprowadzającym się do istnienia dostatecznej podstawy faktycznej do postawienia określonej osoby w stan podejrzenia. Ustawodawca posłużył się słowem „dane”. Oznacza ono „fakty, na których można się oprzeć w wywodach”³. W kontekście znaczenia językowego tego słowa chodzi o fakty, na podstawie których można przyjąć, że określona osoba popełniła czyn zabroniony. Dane te muszą wskazywać w sposób dostateczny na popełnienie czynu przez określoną osobę. Słowo „dostateczny” oznacza „taki, który wystarcza, zadawala kogoś”⁴. Pozwala to przyjąć, że mają to być takie dane, które wystarczają do przyjęcia, że określona osoba dopuściła się czynu zabronionego. Chodzi o stopień prawdopodobieństwa, który ustawodawca

¹ W doktrynie kwestia ta jest sporna. Zob. szerzej R. A. Stefański, Skuteczność przedstawienia zarzutów, Prok. i Pr. 2013 (w druku).

² C. Kulesza, (w:) B. Bieńkowska, P. Kruszyński, C. Kulesza, P. Piszczek, S. Pawelec, Wykład prawa karnego procesowego, pod red. P. Kruszyńskiego, Białystok 2012, s. 304; K. T. Boratyńska, (w:) K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 670.

³ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgótkowej, t. 8, Poznań 1996, s. 124.

⁴ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgótkowej, t. 9, Poznań 1996, s. 172.

określił na poziomie dostateczności. Prawdopodobieństwo oznacza uświadomioną niepełność informacji, przypuszczenie, hipotezę wymagającą sprawdzenia; chodzi o wiedzę niewystarczającą⁵. Jest to skromna dyrektywa, gdyż ma charakter wyjątkowo ocenny.

Próbie doprecyzowania tego pojęcia może dać analiza przepisów, przewidujących prawdopodobieństwo popełnienia czynu, w tym także przez określoną osobę. Kodeks postępowania karnego, oprócz omawianego określenia, posługuje się takimi zwrotami, jak: „istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo” (art. 244 § 1 k.p.k.), co wskazuje, że prawdopodobnie określona osoba dopuściła się przestępstwa, „duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo” (art. 249 § 1 k.p.k.) i „uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa” (art. 303 k.p.k.). Stopniowanie zasadności podejrzenia popełnienia przestępstwa wyrażone jest słowami: uzasadnione przypuszczenie (art. 244 § 1 k.p.k.), uzasadnione podejrzenie (art. 303 k.p.k.), dostateczne podejrzenie (art. 313 § 1 k.p.k.) i duże prawdopodobieństwo (art. 249 § 1 k.p.k.). W ten sposób określono różne stopnie prawdopodobieństwa; w różnej mierze zbliżają się one do pewności, czyli do tego, że podejrzany jest rzeczywiście sprawcą zarzucanego mu przestępstwa. Z powyższego przeglądu wynika, że najniższy stopień jest wymagany przy zatrzymaniu, wyższy przy wszczęciu postępowania przygotowawczego, jeszcze wyższy przy przedstawieniu zarzutu, a najwyższy przy stosowaniu środków zapobiegawczych. Z porównania tych zwrotów nasuwa się wniosek, że dla przedstawienia zarzutów wymagany jest wyższy stopień prawdopodobieństwa niż do zatrzymania osoby podejrzanej (art. 244 § 1 k.p.k.) i wszczęcia postępowania przygotowawczego (art. 303 k.p.k.), a niższy niż do zastosowania środka zapobiegawczego. Rację ma Sąd Najwyższy, że „Porównanie treści art. 303 k.p.k. z treścią art. 313 k.p.k. prowadzi do jednoznacznego wniosku, że dostatecznie uzasadnione podejrzenie w odniesieniu do konkretnej osoby oznacza wyższy stopień podejrzenia tak co do faktu popełnienia przestępstwa, jak i co do osoby sprawcy. Nie chodzi zatem o ustalenie, że określona osoba popełniła przestępstwo, lecz o to, że zebrane dowody wskazują na wysokie prawdopodobieństwo zaistnienia tego faktu”⁶. Dostateczność oznacza w tym wypadku pewne minimum, którego nie wolno przekraczać przez dopuszczenie jeszcze niższego pułapu; chodzi o bogatszy materiał dowodowy w stosunku do uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, wymaganego do wszczęcia śledztwa lub dochodzenia. Słusznie wskazuje się w doktrynie, że całokształt i moc zebranych dowodów muszą uprawdopodobniać w dostateczny sposób popełnienie

⁵ J. N e l k e n, Dowód poszlakowy w procesie karnym, Warszawa 1970, s. 73–83.

⁶ Uchwała SN z dnia 23 lutego 2006 r., sygn. SNO 3/06, LEX nr 470201.

czynu przez określoną osobę⁷. Prawdopodobieństwo to musi być na tyle wysokie, aby wyłączało w takim samym stopniu prawdopodobieństwo sprawstwa w stosunku do innych osób⁸. W literaturze zasadnie podkreśla się, że w aspekcie dostateczności podejrzenia konieczne jest nie tylko subiektywne podejrzenie organów procesowych, lecz również pewien zakres sprawdzonych faktów, na których oparte jest przekonanie tego organu. Fakty te powinny być ocenione według zweryfikowanych kryteriów doświadczenia życiowego i z zachowaniem proporcji płynących z uwzględnienia całokształtu okoliczności sprawy⁹. Dokonując oceny zebranych dowodów, trzeba mieć na uwadze zasadę *in dubio pro reo* oraz zasadę swobodnej oceny dowodów¹⁰.

Trybunał Praw Człowieka, dokonując wykładni pojęcia „uzasadnione podejrzenie”, wskazał, że chodzi o istnienie faktów lub informacji o faktach, które w wystarczającym stopniu uzasadniają obiektywną ocenę, iż dana osoba mogła popełnić przestępstwo i nie muszą one opierać się na tak rozbudowanej podstawie faktycznej, jak wnoszone do sądu oskarżenie¹¹.

W literaturze wskazuje się, że dostateczność podstaw do przedstawienia zarzutów, to taki stan materiału dowodowego, który pozwala zasadnie sformułować zarzut popełnienia konkretnego przestępstwa przez konkretnego sprawcę¹². Zebrane w sprawie dowody muszą uzasadniać, i to w sposób dostateczny, że zostało popełnione określone przestępstwo i dostatecznie uprawdopodobniają popełnienie tego przestępstwa przez określoną osobę. Musi to być taki materiał dowodowy, na którego podstawie będzie można skonkretyzować czyn przestępny zarzucany podejrzanemu i podać kwalifikację prawną tego czynu. Przesłanki faktyczne dają podstawę do przedstawienia zarzutów, gdy: 1) są konkretne, to znaczy wyrażają się w faktach dowodowych możliwych do sprawdzenia, 2) są procesowo udokumentowane w aktach postępowania przygotowawczego, 3) przesłanek faktycznych jest w miarę dużo i tworzą zwartą całość. Słusznie zatem w doktrynie wskazuje się, że okoliczności stanowiące podstawę faktyczną przedstawienia zarzutów powinny być: konkretne, precyzyjnie określone, sprawdzalne i właściwie procesowo udokumentowane w aktach sprawy¹³.

⁷ F. Prusak, Podstawa faktyczna przedstawienia zarzutów w procesie karnym, Pal. 1971, nr 6, s. 54–56.

⁸ M. Cieślak, Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, t. I, Warszawa 1955, s. 65–71.

⁹ J. Waszczyński, Odszkodowanie za niesłuszne skazanie i bezzasadne aresztowanie w polskim procesie karnym, Warszawa 1967, s. 68.

¹⁰ W. Posnow, (w:) Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, Postępowanie karne. Część szczególna, pod red. Z. Świdy, Warszawa 2011, s. 56.

¹¹ P. Hofmański, Konwencja Europejska a prawo karne, Toruń 1995, s. 185.

¹² Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów, badanie wniosków dowodowych, niektóre czynności dowodowe oraz zaznajomienie z materiałami postępowania przygotowawczego, Prok. i Pr. 1995, nr 7–8, s. 129.

¹³ W. Posnow, (w:) Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, Postępowanie karne..., s. 56.

Decyzję o sporządzeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów powinno się podejmować na podstawie całokształtu zebranych i sprawdzonych dowodów, tj. na podstawie dowodów obciążających osobę podejrzaną oraz dowodów przemawiających na jej korzyść. Nie można opierać się na selektywnie wybranych dowodach¹⁴. Nie można dokonać tego w sposób dowolny, ale trzeba opierać się na zebranych dowodach; konieczne jest dysponowanie odpowiednim *quantum* prawidłowo zebranych i przeprowadzonych dowodów. O tym, czy zachodzi tego rodzaju prawdopodobieństwo, decydują zebrane dowody.

Dla sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów nie mają żadnego znaczenia dane o osobie, której zamierza się przedstawić zarzut. Niedopuszczalne jest zbieranie danych o osobie podejrzanego w celu dokładniejszego poznania osoby, której zamierza się przedstawić zarzuty, np. dotyczących jej dotychczasowego zatrudnienia, stosunków rodzinnych i majątkowych, wzmianek o niej w rejestrach i kartotekach policyjnych, kontaktów towarzyskich, trybu życia¹⁵. Chybiony jest więc pogląd, że dodatkowym warunkiem niezbędnym do przedstawienia zarzutów jest zebranie danych o osobie podejrzanego¹⁶. Czynności te jako objęte ochroną danych osobowych mogą być zbierane dopiero po przedstawieniu zarzutów. Świadczy o tym chociażby treść art. 213 § 1 k.p.k., który nakazuje zebranie takich danych w stosunku do podejrzanego.

Podejrzanie popełnienia przestępstwa przez określoną osobę opiera się na „danych” istniejących w chwili wydawania postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Są to dowody, jakie dopuszcza kodeks postępowania karnego, uzyskane przy przestrzeganiu rygorów procesowych, a nie wszelkiego rodzaju informacje posiadane przez organ procesowy, np. zdobyte w toku czynności operacyjnych¹⁷. W zasadzie czynności operacyjne nie mają charakteru czynności procesowych, a fakty ustalone w ten sposób nie mają z punktu widzenia procesu wartości dowodowej. Jedynie materiały z niektórych czynności operacyjnych, np. z kontroli operacyjnej czy transakcji pozornej, mogą mieć znaczenie dowodowe¹⁸.

W art. 313 § 1 k.k. mowa jest o czynie, co może sugerować, że zebrane dowody muszą w dostatecznym stopniu wskazywać, iż określona osoba dopuściła się czynu, który niekoniecznie musi wyczerpywać wszystkie znamiona przestępstwa. Niezbędne jest, by był to czyn zabroniony pod groźbą kary.

¹⁴ J. Peczeniuk, Instytucja przedstawienia zarzutu w świetle przepisów kodeksu postępowania karnego, WPP 1994, nr 3–4, s. 42.

¹⁵ *Ibidem*, s. 43.

¹⁶ *Ibidem*, s. 42–43.

¹⁷ *Ibidem*, s. 42.

¹⁸ D. Szumiąło-Kulczycka, Czynności operacyjno-rozpoznawcze i ich relacje do procesu karnego, Warszawa 2012, s. 244.

Brak ustawowych znamion czynu zabronionego stanowi ujemną przesłankę procesową i w takim wypadku przedstawienie zarzutów jest niedopuszczalne; przedstawienie zarzutów może nastąpić tylko w prawnie dopuszczalnym procesie tak w sprawie, jak i przeciwko określonej osobie. Nie jest to możliwe w razie braku pozytywnej przesłanki procesowej lub zaistnienia negatywnej, np. przedawnienia karalności¹⁹.

2. Struktura postanowienia o przedstawieniu zarzutów

Postanowienie o przedstawieniu zarzutów powinno odpowiadać ogólnym warunkom takiego orzeczenia (art. 94 § 1 k.p.k.) oraz szczególnym, przewidzianym w art. 313 § 2 k.p.k.

2.1. Warunki ogólne

Postanowienie – zgodnie z art. 94 § 1 k.p.k. – powinno zawierać: 1) oznaczenie organu oraz osoby lub osób, wydających postanowienie, 2) datę wydania postanowienia, 3) wskazanie sprawy oraz kwestii, której postanowienie dotyczy, 4) rozstrzygnięcie z podaniem podstawy prawnej, 5) uzasadnienie, chyba że ustawa zwalnia od tego wymagania.

Mając na uwadze, że organem procesowym jest prokurator, jako wydającego postanowienie należy wskazać imię, nazwisko i stanowisko służbowe prokuratora. W ten sposób następuje oznaczenie organu oraz osoby sporządzającej postanowienie. W wypadku, gdy postanowienie sporządza policjant, wymienia się jego imię i nazwisko oraz jednostkę policji, której jest funkcjonariuszem, gdyż organem procesowym, inaczej niż w wypadku prokuratora, jest Policja.

Jako datę podaje się dzień, w którym postanowienie zostało sporządzone, niezależnie od tego, kiedy nastąpi jego ogłoszenie. Wprawdzie w art. 94 § 1 pkt 2 k.p.k. jest mowa o wydaniu postanowienia, a to następuje w momencie jego promulgacji, lecz mając na uwadze, że – w myśl art. 313 § 1 k.p.k. – ma być ono dopiero po sporządzeniu ogłoszone, staje się oczywiste, że chodzi o datę sporządzenia postanowienia.

Wskazanie sprawy następuje przez określenie czynu będącego przedmiotem postępowania przygotowawczego, w którym jest ono sporządzane; jest określony w postanowieniu o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia. Jako podstawę prawną postanowienia podaje się art. 313 § 1 k.p.k., który określa warunki wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a tym samym jego sporządzenia. Ogólny warunek podania rozstrzygnięcia jest bliżej określony przez art. 313 § 1 k.p.k. i w tym zakresie, jako *lex specialis*, wchodzi w jego miejsce.

¹⁹ J. Peczeniuk, Instytucja przedstawienia zarzutu..., s. 42.

Artykuł 313 § 3 k.p.k. jest przepisem, o którym mowa w art. 94 § 4 pkt 5 k.p.k., zwalniającym od obligatoryjnego sporządzenia uzasadnienia, a przewidującym jego sporządzenie na żądanie podejrzanego.

2.2. Warunki szczególne

Warunkami szczególnym postanowienia o przedstawieniu zarzutów – zgodnie z art. 313 § 2 k.p.k. – są: wskazanie podejrzanego, dokładne określenie zarzucanego mu czynu i jego kwalifikacji prawnej.

2.2.1. Wskazanie podejrzanego

Artykuł 313 § 2 k.p.k. zawiera ogólną dyrektywę co do określenia podejrzanego, nakazując wskazać podejrzanego. Trzeba ją rozumieć jako określenie osoby, której jest przedstawiany zarzut, i trzeba ją wskazać w taki sposób, by można było ją zindywidualizować. W zasadzie wystarczy jej wymienienie z imienia i nazwiska, chyba że w sprawie występuje także inna osoba o takich samych tych danych. W takim wypadku konieczne jest podanie innych danych ją charakteryzujących, np. imię ojca lub daty urodzenia.

Brak danych pozwalających ustalić tożsamość podejrzanego nie stoi na przeszkodzie sporządzeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów. W wypadku gdy nie ustalono tożsamości osoby, której ma być przedstawiony zarzut, można wskazać ją w podobny sposób, jak w protokole zatrzymania, np. za pomocą rysopisu²⁰. Ustawa wymaga wskazania podejrzanego, a nie podania jego imienia i nazwiska²¹.

2.2.2. Określenie zarzucanego czynu

Ustawa wymaga dokładnego określenia zarzucanego podejrzanemu czynu. Podkreślenie, że określenie czynu ma być dokładne, oznacza konieczność na tyle szczegółowego określenia czynu, by nie budziło wątpliwości, jaki czyn jest zarzucany.

Ustawa karna procesowa wymaga określenia czynu także w innych przepisach, z tym że w różny sposób konkretyzuje ten opis. W akcie oskarżenia jest konieczne – „dokładne określenie (...) czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości wyrządzonej szkody” (art. 332 § 1 pkt 2), a w wyroku – „przytoczenie opisu (...) czynu” (art. 413 § 1 pkt 4) oraz „dokładne określenie (...) czynu” (art. 413 § 2 pkt 1). Z porównania tych sformułowań wynika, że najściślejsze są wymagania co do konkluzji aktu oskarżenia. Analiza porównawcza sugeruje, że znacznie mniejsze są wymagania w zakresie konkretyzacji czynu przypisanego oskarżonemu w wyroku skazującym niż obowiązują

²⁰ W. Posnow, (w:) Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, *Postępowanie karne...*, s. 59.

²¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 670.

ją w akcie oskarżenia. Trudno znaleźć racjonalne wytłumaczenie tych rozbieżności. We wszystkich tych wypadkach – ze względu na znaczenie opisu czynu – stopień konkretyzacji powinien być taki sam. Słusznie zatem twierdzi się w doktrynie, że dokładne określenie czynu nastąpi tylko wtedy, gdy zostanie dokonane w sposób wymagany dla aktu oskarżenia²².

Za tym, by w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów czyn był opisany w taki sam sposób jak w akcie oskarżenia, przemawia fakt, że czyn opisany w tym postanowieniu powinien później znaleźć odzwierciedlenie w akcie oskarżenia. Musi istnieć zgodność między zarzutem stawianym oskarżonemu w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów a zawartym w akcie oskarżenia²³. Można dokonać tylko takich modyfikacji, które nie powodują w istotny sposób zmiany postaci czynu (*arg. ex art. 314 k.p.k.*).

W art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k. uszczegółowiono, na czym polega dokładne określenie zarzucanego czynu. Z przepisu tego wynika, że dokładne określenie czynu polega na wskazaniu czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody. Oznacza to, że określając czyn, należy wskazać czas i miejsce jego popełnienia oraz w sposób zwięzły, lecz dokładny i przejrzysty, przytoczyć okoliczności faktyczne wypełniające ustawowe znamiona przestępstwa zarzucanego podejrzanemu²⁴. W jednym zdaniu należy ująć takie istotne okoliczności, jak czas i miejsce popełnienia zarzucanego czynu, dokładne jego określenie oraz wskazanie innych okoliczności, do których zalicza się sposób popełnienia czynu (*modus operandi*). Chodzi o przytoczenie w formie syntetycznej danych, które wypełniają dyspozycję przepisu określającego jego kwalifikację prawną. Zwroty ustawowe zastępuje się przytoczeniem faktów składających się na zarzucany podejrzanemu czyn (tzw. metoda podstawiania). Orzeczenie zdania głównego powinno określać zarzucane oskarżonemu zachowanie, naruszające normę prawa karnego, np. „przywłaszczył, zabrał w celu przywłaszczenia”. Chodzi o konkretyzację ustawowej istoty czynu. Mamy do czynienia z operacją logiczną subsumpcji, polegającą na przechodzeniu od abstrakcyjnej istoty czynu do konkretnego opisu czynu. W miejsce wyrażeń ogólnych i abstrakcyjnych dobiera się zwroty konkretne, zaczerpnięte ze zdarzenia faktycznego²⁵. Opisem powinny być objęte wszystkie te elementy, które mają znaczenie dla prawidłowej kwalifikacji prawnej, powinny się tu znaleźć okoliczności konkretyzujące bliżej czyn, aby nie było wątpliwości, jaki czyn jest zarzucany podejrzanemu. Trafnie wskazuje się w orzecznictwie, że:

²² S. Wałtoś, Akt oskarżenia w procesie karnym, Warszawa 1963, s. 59.

²³ A. Dąb, Rozbieżność między zarzutem w postępowaniu przygotowawczym a zarzutem w akcie oskarżenia, Pal. 1963, nr 7–8, s. 46.

²⁴ Postanowienie SN z dnia 28 czerwca 2007 r., sygn. II KK 101/07, KZS 2007, nr 10, poz. 44.

²⁵ S. Wałtoś, Akt oskarżenia..., s. 61.

- „Ustalenie czynu (...) powinno obejmować wszystkie elementy czynu mające znaczenie dla prawidłowej kwalifikacji prawnej, zatem powinno zawierać wskazanie czasu i miejsca jego popełnienia oraz wszystkie elementy zachowania sprawcy wypełniające ustawowe znamiona czynu zabronionego (z uwzględnieniem także okoliczności kształtujących zakres odpowiedzialności karnej, określonych w części ogólnej kodeksu karnego), nadto takie istotne elementy, które bliżej charakteryzują (konkretyzują) czyn popełniony przez oskarżonego”²⁶.
- „Z punktu widzenia znamion strony przedmiotowej przestępstwa dokładne określenie sposobu i okoliczności jego popełnienia wymaga wskazania w opisie czynu tych elementów przebiegu zdarzenia, które wypełniają te znamiona. Opis czynu powinien w związku z tym zawierać komplet znamion, które zostały wypełnione ustalonym zachowaniem sprawcy”²⁷.
- „Opis czynu musi być bowiem tak sformułowany, aby sposób i okoliczności czynu odpowiadały wymogom zastosowanych przepisów prawa materialnego”²⁸.
- „Opis czynu powinien również zawierać takie epizody z poczynionych ustaleń faktycznych, by odzwierciedlały te szczegóły zachowań współsprawców, które skutkowały przyjęciem konkretnej kwalifikacji prawnej czynu”²⁹.
- „Ustalenie czynu przypisanego oskarżonemu polega na przytoczeniu okoliczności faktycznych należących do istoty przestępstwa, a więc wypełniających znamiona ustawowe”³⁰.
- „Opis czynu (...) powinien obejmować wszystkie elementy czynu mające znaczenie dla jego prawidłowej kwalifikacji, a to oznaczenie czasu i miejsca jego popełnienia oraz elementy zachowania sprawcy wypełniające ustawowe znamiona czynu zabronionego, a ewentualnie także istotne elementy konkretyzujące ten czyn”³¹.

Niezbędnym warunkiem dokładnego określenia czynu jest uprzednia analiza dyspozycji określonego przepisu ustawy karnej i wyszukanie istotnych elementów tej dyspozycji. Analiza ta pozwoli każdy element stanu ustawowego zastąpić odpowiednim składnikiem rzeczywistego stanu faktycznego

²⁶ Postanowienie SN z dnia 14 lutego 2008 r., sygn. V KK 245/07, Prok. i Pr. 2008, dodatek „Orzecznictwo”, nr 10, poz. 21.

²⁷ Wyrok SN z dnia 22 marca 2012 r., sygn. IV KK 375/11, OSNKW 2012, Nr 7, poz. 78.

²⁸ Wyrok SA w Łodzi z dnia 19 września 2006 r., sygn. II AKa130/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 9, poz. 33.

²⁹ Wyrok SA w Łodzi z dnia 26 października 2006 r., sygn. II AKa 160/06, Biul. PA w Łodzi 2006, nr 16, s. 17; wyrok SA w Krakowie z dnia 10 maja 2012 r., sygn. II AKa 51/12, KZS 2012, nr 6, poz. 32.

³⁰ Wyrok SA w Krakowie z dnia 11 marca 2009 r., sygn. II AKa 15/09, Prok. i Pr. 2009, dodatek „Orzecznictwo”, nr 10, poz. 53; wyrok SA w Krakowie z dnia 10 maja 2012 r., sygn. II AKa 51/12, Prok. i Pr. 2012, dodatek „Orzecznictwo”, nr 11, poz. 29.

³¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 12 maja 2009 r., sygn. II AKa 66/09, KZS 2009, nr 10, poz. 49.

i dzięki temu określić zarzucany czyn w sposób w pełni odpowiadający dyspozycji przepisu³². Każde znamię przestępstwa powinno być wypełnione treścią zaczerpniętą z danego zdarzenia; w sposób skrótowy ma być przedstawiony rzeczywisty stan faktyczny, wyczerpujący znamiona przestępstwa. W piśmiennictwie podkreśla się, że zasadnicze działanie podejrzanego to działanie, które podpada pod dyspozycję przepisu karnego i ono musi być w określeniu czynu orzeczeniem zdania głównego, a ponadto musi w sobie zawierać też opis warunków zawartych w dyspozycji, w których działanie główne musiało się odbyć. Nie powinno się w niej znajdować nic, co przekracza ramy dyspozycji³³. Słusznie podkreśla się w orzecznictwie, że „Zamieszczanie bowiem w opisie przypisanego czynu elementów zbędnych prowadzi jedynie do powstania opisów mało czytelnych i niezrozumiałych, a więc nie spełniających funkcji, jaką w odbiorze społecznym, w zakresie kształtowania świadomości prawnej, winien spełniać każdy wyrok”³⁴. W tym kontekście nie sposób podzielić stanowiska Sądu Najwyższego, że „Dokładne określenie przypisanego czynu spełnia warunek z art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k. także wtedy, gdy obok tych elementów okoliczności faktycznych, które stanowią znamiona określonego typu przestępstwa, znajdują się w wyroku także dodatkowe okoliczności, uznane przez sąd za istotne, nawet jeśli nie mają one znaczenia dla kwalifikacji prawnej”³⁵.

Określenie czynu stanowi osnowę i tak samo jak przepis musi być sporządzone w jednym zdaniu. Musi ono być zgodne z syntaksą przepisu prawnego; szyk użytych zwrotów ma wpływ na znaczenie normy zawartej w przepisie prawnym. Nie może przedstawiać zwrotów w stosunku do wewnętrznego porządku przepisu prawnego, ponieważ może to prowadzić do opacznego stosowania normy prawnej³⁶. Wśród znamion przestępstwa centralne miejsce zajmuje znamię czasownikowe³⁷.

Niedopuszczalne jest powtarzanie określeń ustawowych, a należy je zastąpić przytoczeniem okoliczności faktycznych, które składają się na istotę inkryminowanego zachowania³⁸. Nie znajduje uzasadnienia podawanie najpierw ustawowych znamion czynu, a następnie konkretyzowanie ich określonymi wyrażeniami (tzw. metoda repetycji); zupełnie niepotrzebne jest cy-

³² K. Mióduski, Akt oskarżenia, WPP 1953, nr 3, s. 273.

³³ S. Woliński, Akt oskarżenia, Toruń 1946, s. 17.

³⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 26 marca 2009 r., sygn. II AKa 49/09, Prok. i Pr. 2009, dodatek „Orzecznictwo”, nr 11–12, poz. 45.

³⁵ Postanowienie SN z dnia 18 października 2011 r., sygn. V KK 193/11, LEX nr 1044072. Tak też A. Zachuta, Opis i kwalifikacja prawna czynu z uwzględnieniem sprawczych odmian przestępnego współdziałania, Prok. i Pr. 2005, nr 1, s. 53.

³⁶ S. Waltoś, Akt oskarżenia..., s. 76.

³⁷ I. Andrejew, Kwalifikacja prawna czynu przestępnego, Warszawa 1987, s. 32.

³⁸ Z. Malinowski, K. Niementowski, Przykłady konkluzji aktów oskarżenia w sprawach o niektóre przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu, Warszawa 1964, s. 4–5.

owanie *in extenso* znamion czynu. Trafnie zarzuca się tej metodzie, że tylko w połowie jest środkiem konkretyzacji istoty czynu, w pozostałej części bowiem są cytowane tylko znamiona ustawowe³⁹. Chodzi o konkretny opis czynu na podstawie ustaleń faktycznych (tzw. model faktyczny), a nie o opis czynu zabronionego w sensie modelowym stanowiącym abstrakcyjny wzorzec, szablon matrycę obrazu przestępstwa (tzw. model ustawowy)⁴⁰.

Jedynie w sprawach dotyczących przestępstw, których strona przedmiotowa polega na lżeniu, wyszydzaniu lub zniesławieniu albo obrazie (np. art. 226 § 1 k.k.), nie wymienia się użytych słów, lecz przytacza się je w formie opisowej, a także nie zastępuje się niektórych znamion, których dalsza konkretyzacja jest niemożliwa lub zbyteczna, np. zabór w celu przywłaszczenia. Niemniej czasami jest nieodzowne użycie wyrażeń ustawowych. Słusznie podkreśla się w judykaturze, że niedopuszczalne jest posłużenie się w konstrukcji jurystycznej zarzutu sformułowaniem pozaustawowym, aczkolwiek funkcjonującym w doktrynie, tj. tzw. lekkim uszkodzeniem ciała⁴¹. „Dla przypisania znamion konkretnego przestępstwa – jak zasadnie twierdzi Sąd Najwyższy – nie jest niezbędne powtórzenie wyrażeń zastosowanych przez ustawodawcę w jego opisie. Zasadnicze znaczenie ma natomiast użycie takich określeń zachowania sprawcy czynu zabronionego, które jednoznacznie wypełniają treść elementów składających się na jego ustawową postać”⁴².

Tak samo jak w wypadku konkluzji aktu oskarżenia do postanowienia o przedstawieniu zarzutów ma zastosowanie wskazanie Sądu Najwyższego, że „Zastosowanie w sprawie instytucji świadka *incognito* nie zwalnia oskarżyciela publicznego z obowiązku dokładnego określenia w akcie oskarżenia zarzucanego oskarżonemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody (art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k.)”⁴³.

Gdy zarzut dotyczy przestępstwa ciągłego, konieczne jest opisanie każdego czynu wchodzącego w skład tej konstrukcji przestępstwa⁴⁴.

³⁹ S. Waltoś, Akt oskarżenia..., s. 61.

⁴⁰ I. Andrejew, Ustawowe znamiona przestępstwa – typizacja i kwalifikacja przestępstw, Warszawa 1978, s. 16.

⁴¹ Wyrok SA w Lublinie z dnia 16 października 2001 r., sygn. II AKa 209/O1, Prz. Orz. PA w Lublinie 2001, nr 17, s. 27–28.

⁴² Postanowienie SN z dnia 7 lutego 2012 r., sygn. III KK 227/11, LEX nr 1119514.

⁴³ Uchwała SN z dnia 20 stycznia 1999 r., sygn. I KZP 21/98, OSNKW 1999, nr 1–2, poz. 3; z aprobującymi głosami: B. Szyprowskiego, OSP 1999, nr 9, s. 418–419; J. Bryka, Prz. Pol. 1999, nr 3, s. 177–180; W. Kotowskiego, PiŻ 1999, nr 8; z krytyczną głosem Ł. Woźniaka, OSP 1999, nr 6, s. 316–318, i częściowo krytyczną głosem B. Kolasińskiego i T. Kulikowskiego, Prok. i Pr. 2000, nr 4, s. 99–104 oraz aprobującymi uwagami R. A. Stefańskiego, Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 1999 r., WPP 2000, nr 2, s. 106–108.

⁴⁴ Postanowienie SN z dnia 8 maja 1982 r., sygn. IV KZ 38/82, z omówieniem J. E., PP 1982, nr 11, s. 44–48.

W opisie czynu współsprawców niezbędne jest zaznaczenie, że działali wspólnie lub wspólnie i w porozumieniu. Określając przestępstwo popełnione przez kilka osób, nie można przytaczać nazwisk osób, którym nie przedstawiano zarzutu popełnienia tego przestępstwa.

W wypadku przestępstwa materialnego, zwłaszcza skierowanego przeciwko życiu lub zdrowiu, nie można w opisie czynu pominąć związku przyczynowego między zachowaniem sprawcy a skutkiem.

Wymóg dokładnego określenia czynu wyłącza możliwość alternatywnego sformułowania jego ustawowych znamion⁴⁵. Spośród istniejących kilku wersji prokurator lub inny organ postępowania przygotowawczego musi zdecydować się na jedną, która ma najsilniejsze uzasadnienie w zebranych dowodach, a gdy to jest niemożliwe – zgodnie z zasadą *in dubio mitius* – na tę, która jest najkorzystniejsza dla podejrzanego.

Określenie czynu powinno obejmować te wszystkie elementy, które wpływają na zmianę sankcji lub tryb orzeczenia środka karnego, np. stan nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego sprawcy wypadku w komunikacji (art. 177 § 1–2 w zw. z art. 178 k.k.). Trafnie podkreśla się w literaturze, że wprawdzie art. 178 k.k. nie kształtuje nowych typów kwalifikowanych, lecz opisane w nim okoliczności wpływają na sytuację prawną sprawcy w razie skazania, stanowiąc podstawę nadzwyczajnego zaostrzenia kary⁴⁶.

Jeżeli czyn został popełniony w warunkach powrotu do przestępstwa określonych w art. 64 § 1 k.k., to należy wskazać, że czyn ten został popełniony przed upływem 5 lat od odbycia co najmniej 6 miesięcy pozbawienia wolności za przestępstwo podobne. Nie ma potrzeby wskazywania wyroku, na mocy którego podejrzanym został skazany i odbył tę karę.

Jeżeli jednak ustawowa okoliczność obciążająca lub łagodząca nie może wpłynąć na zaostrzenie sankcji lub jej złagodzenie, a sąd może ją wziąć pod uwagę przy wymiarze kary, jej powoływanie jest zbędne, np. pojednanie się ze sprawcą (art. 60 § 2 pkt 1 k.k.).

Rozbieżności w judykaturze wywołała kwestia używania określeń „mniej niż” lub „co najmniej” w wypadku, gdy nie jest możliwe ustalenie danej okoliczności w sposób pewny.

Co do wartości szkody przyjmuje się, że wartość powstałej szkody musi być podana w takiej wysokości, jaką udało się ustalić, jednakże w wypadku, gdy nie jest możliwe precyzyjne jej określenie, konieczne jest wskazanie wartości minimalnej, jaką zdołano ustalić, używając np. zwrotów „nie mniej niż”, „co najmniej”. Podkreśla się, że takie określenie szkody jest możliwe

⁴⁵ P. Kruszyński, Ustalenia alternatywne w procesie karnym, PiP 1984, nr 10, s. 69; J. Izydorczyk, Niektóre aspekty formalnoprawne aktu oskarżenia, Prok. i Pr. 2001, nr 7–8, s. 136.

⁴⁶ A. Herzog, Niektóre problemy kwalifikacji prawnej przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, Prok. i Pr. 2002, nr 2, s. 156.

tylko wówczas, gdy zebrane dowody nie pozwalają dokładnie ustalić wysokości szkody, a jest pewne, że faktyczna wartość była wyższa, ale niemożliwa do określenia⁴⁷. O ile jest możliwe, głównie w oparciu o załączone do akt sprawy dokumenty, precyzyjne określenie wysokości szkody, to opis czynu powinien być jednoznaczny i nie budzący wątpliwości, bez potrzeby posłankowania się formułą „co najmniej”⁴⁸.

Prezentowany jest też pogląd o niedopuszczalności używania określeń „nie mniej niż” lub „co najmniej”, gdyż zwroty te sugerują niewykluczenie możliwości przyjęcia czegoś więcej, niż zostało ustalone, a to jest sprzeczne z treścią zasady *in dubio pro reo* (art. 5 § 2 k.p.k.)⁴⁹. Stwierdza się wprost, że:

- „Owo określenie „nie mniejszej” nie powinno być jednak użyte w opisie (...) czynu, bowiem sugeruje możliwość zaboru większej, dokładnie nie wskazanej kwoty. Tymczasem, o ile fakt taki można byłoby kategorycznie stwierdzić, to należałoby go oskarżonemu przypisać. Skoro nie było to możliwe (bowiem on sam tej kwoty ponad 18 zł nie precyzował, a innych kategorycznych w tym względzie dowodów w sprawie nie zdołano zebrać), to zamieszczenie tej sugestii pozostaje w sprzeczności z zasadą domniemania niewinności”⁵⁰.
- „Używanie sformułowania «co najmniej» dopełniającego oznaczenie znamion przestępstwa (zamiaru «co najmniej ewentualnego», wartości zaboru «niemniej jak» itd.) jest niedopuszczalne, bo sugeruje możliwość popełnienia przez oskarżonego czynu «poważniejszego», czego przecież nie ustalono”⁵¹.
- „Określenie «co najmniej jedno» użyte na oznaczenie liczby uderzeń zadanych przez oskarżonego denatce jest niestosowne, bo sugeruje dopuszczenie możliwości zadanie większej ilości uderzeń. Skoro zaś takowych nie ustalono, to owa sugestia jest rozstrzygnięciem wątpliwości na niekorzyść oskarżonego, sprzecznym z przepisem art. 5 § 2 k.p.k.”⁵².
- „Nie jest prawidłowe używanie określenia «co najmniej» w oznaczeniu ilościowym zachowań przestępczych. Takie określenie może sugerować,

⁴⁷ Postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2011 r., sygn. III KK 184/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 33.

⁴⁸ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. II AKz 553/09, Prok. i Pr. 2010, dodatek „Orzecznictwo”, nr 4, poz. 24.

⁴⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 17 kwietnia 2012 r., sygn. II AKa 46/12, Prok. i Pr. 2012, dodatek „Orzecznictwo”, nr 11, poz. 28.

⁵⁰ Wyrok SA w Lublinie z dnia 12 października 2000 r., sygn. II AKa 182/2000, Prz. Orz. PA w Lublinie 2000, nr 13, s. 31; wyrok SA w Krakowie z dnia 28 maja 2010 r. sygn. II AKa 71/10, Prok. i Pr. 2011, dodatek „Orzecznictwo”, nr 3, poz. 33.

⁵¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 listopada 2005 r., sygn. II AKa 183/05, KZS 2006, nr 1, poz. 40.

⁵² Wyrok SA w Krakowie z dnia 8 grudnia 2005 r., sygn. II AKa 149/05, Prok. i Pr. 2006, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 34.

że sprawcy można przypisać także większą ilość tych zachowań, choć ich nie udowodniono, zatem sytuację zabronioną przez art. 5 § 2 k.p.k.”⁵³.

To drugie stanowisko jest słuszne. Jeżeli zebrane dowody nie pozwalają na kateryczne stwierdzenie określonej okoliczności, to trzeba przyjąć ją w takim kształcie, która jest najkorzystniejsza dla podejrzanego. Do tego zobowiązuje zasada tłumaczenia wszelkich wątpliwości na korzyść na jego korzyść (art. 5 § 2 k.p.k.).

Wymogu dokładnego określenia czynu nie spełnia oznaczenie określonej okoliczności, np. wysokości szkody za pomocą wyrazu „około”, które jest słowem nieokreślonym. Oznacza ono „przybliżona wielkość”⁵⁴. Nietrafne jest zatem stanowisko Sądu Najwyższego, że „Nie ma (...) podstaw twierdzenie, że określenie «około», użyte w opisie czynu w odniesieniu do wysokości szkody, uchybia wymaganiu dokładnego opisu przypisanego czynu. Jeżeli bowiem nie istnieje możliwość jednoznacznego ustalenia wartości mienia – jak w tej sprawie – to użycie określenia «co najmniej» lub «około» (każde z nich racjonalnie) odzwierciedla inną przyczynę niemożności dokonania ustalenia jednoznacznego”⁵⁵.

W judykaturze przyjmuje się, że dokładne określenie czynu wymaga:

- w wypadku zabójstwa (art. 148 § 1 k.k.) wskazania nie tylko to, iż czyn ten popełniony został umyślnie, ale także, z jakim zamiarem – bezpośrednim czy ewentualnym⁵⁶;
- wskazania zarówno tego, czy czyn popełniono umyślnie, czy też nie-umyślnie, a w razie umyślności postaci zamiaru, z jakim sprawca działał, z tym jednak, że na zamiar sprawcy może też wskazywać opisany w czynie sposób jego działania, np. kilkakrotne uderzenie, znaczna siła ciosu w określone miejsce czy rodzaj użytego narzędzia⁵⁷;
- w wypadku zamiaru ewentualnego, będącego w istocie zamiarem wynikowym, który nigdy nie występuje samodzielnie, lecz zawsze obok zamiaru bezpośredniego, wszelka bowiem aktywność człowieka (działanie) lub jej brak (zaniechanie) jest zachowaniem w jakimś celu (dążenie do cze-

⁵³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 26 kwietnia 2007 r., sygn. II AKa 73/05, KZS 2007, nr 5, poz. 41; wyrok SA w Krakowie z dnia 20 lipca 2012 r., sygn. II AKa 113/12, KZS 2012, nr 9, poz. 45.

⁵⁴ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgórkowej, t. 26, Poznań 2000, s. 171.

⁵⁵ Postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 2006 r., sygn. III KK 78/06, Biul. Prawa Karnego 2006, nr 6, poz. 1.2.13.

⁵⁶ Postanowienie składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 maja 2003 r., sygn. WK 10/03, OSNKW 2003, nr 9–10, poz. 76, z glosami aprobuującymi: S. M. Przyjemskiego, WPP 2004, nr 1, s. 147–149; J. Izydorczyka, OSP 2004, nr 11, s. 605–606.

⁵⁷ Wyrok SN z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. II KK 188/10, Prok. i Pr. 2011, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 14; wyrok SA w Lublinie z dnia 7 lutego 2002 r., sygn. II AKa 307/01, OSA 2003, nr 1, poz. 5.

- gość), dlatego opis czynu z zamiarem ewentualnym wymaga wskazania do czego oskarżony zmierzał, jaki cel chciał osiągnąć, a jaką możliwość popełnienia czynu zabronionego przewidywał i na co się godził⁵⁸;
- w wypadku przestępstwa wypadku komunikacyjnego (art. 177 § 1 k.k.) podkreślenia umyślnego lub nieumyślnego sposobu naruszenia zasad bezpieczeństwa w określonym rodzaju ruchu⁵⁹;
 - w wypadku przestępstwa z art. 156 § 1 k.k. ujęcia w opisie czynu konkretnie i sprecyzowanie w jasny sposób działania sprawcy, a nie można posługiwać się jedynie ogólnym pojęciem „ciężkiego uszczerbku na zdrowiu”⁶⁰;
 - określenia stopnia niebezpieczeństwa bójki, gdyż normatywna treść art. 158 k.k. wskazuje, że konstrukcja przestępstwa bójki polega m.in. na różnicowaniu odpowiedzialności za udział w bójce w zależności od stopnia jej niebezpieczeństwa, wyrażającego się skalą narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo skutków określonych w art. 156 § 1 lub w art. 157 § 1 k.k. (art. 158 § 1 k.k.) oraz następstwem bójki w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 158 § 2 k.k.) lub śmierci człowieka (art. 158 § 3 k.k.), istotne dla odpowiedzialności karnej sprawców, jaki stopień niebezpieczeństwa dla zdrowia, czy też dla życia został spowodowany w wyniku bójki lub pobicia określonego w art. 158 § 1 k.k.⁶¹.

„Wymóg dokładnego określenia przypisanego czynu (...) – słusznym zdaniem Sądu Najwyższego – jest spełniony mimo niemożności wskazania rodzaju środka zastosowanego do pełnienia tego czynu. Tylko wtedy jest konieczne opisane środka użytego do popełnienia przestępstwa, jeżeli należy on do znamion czynu”⁶².

Właściwe określenie zarzucanego czynu ma ważne znaczenie dla obrony podejrzanego. Trafnie wskazuje się w orzecznictwie, że „Przepis art. 269 § 2 (ob. art. 313 § 2) k.p.k. stanowi, iż postanowienie o przedstawieniu zarzutów winno zawierać między innymi dokładne określenie zarzucanego czynu. Ogólnikowość zarzutów stawianych podejrzanemu w śledztwie wpływa na jego obronę, utrudniając ją w znacznym stopniu – co powoduje, iż naruszenie przepisu art. 269 § 2 (ob. art. 313 § 2) k.p.k. nie może być przed sądem konwalidowane i to nawet przez sporządzenie już we właściwej formie no-

⁵⁸ Wyrok SA w Lublinie z dnia 11 lipca 2002 r., sygn. II AKa 143/02, OSA 2003, nr 4, poz. 29.

⁵⁹ Postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 1997 r., sygn. V KKN 255/96, OSNKW 1997, nr 7–8, poz. 60; wyrok SN z dnia 1 grudnia 2005 r., sygn. V KK 353/05, Prok. i Pr. 2006, dodatek „Orzecznictwo”, nr 4, poz. 7.

⁶⁰ Wyrok SA w Rzeszowie z dnia 14 listopada 2002 r., sygn. II AKa 103/02, OSA 2004, nr 1, poz. 2.

⁶¹ Wyrok SA w Lublinie z dnia 7 sierpnia 2003 r., sygn. II AKa 143/03, Prz. Orz. PA w Lublinie 2003, nr 23, poz. 44.

⁶² Postanowienie SN z dnia 1 lutego 2007 r., sygn. II KK 141/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 20.

wego aktu oskarżenia⁶³. Słusznie zwraca się też uwagę, że ogólnikowe sformułowanie zarzutu powoduje uzyskiwanie wyjaśnień prowadzących do podmiotowego i przedmiotowego rozwoju postępowania⁶⁴.

Niekiedy dokładne ustalenie daty lub miejsca popełnienia czynu może być niemożliwe, np. z powodu znacznego upływu czasu lub popełnienia tzw. przestępstwa tranzytowego. W takich wypadkach wymóg ustawy zostanie zachowany, gdy zostaną one określone w przybliżeniu. O tym, że ustawodawca przewiduje, że może być niemożliwe ustalenie miejsca popełnienia przestępstwa, wskazuje treść art. 32 § 1 i 3 k.p.k., w którym określono kryteria właściwości miejscowej sądu w wypadku, gdy nie można ustalić miejsca popełnienia przestępstwa.

2.2.3. Kwalifikacja prawna czynu

Kwalifikacja prawna czynu jest przyporządkowaniem czynu określonemu przepisowi ustawy⁶⁵. Polega na wskazaniu przepisu lub przepisów określającego prawnie relewantne cechy należące do istoty czynu, czyli znamion, których wypełnienie stanowi o przestępczości czynu. Ma ona istotne znaczenie, gdyż od niej zależy zastosowanie jakiegokolwiek sankcji, a poza tym każda czynność musi mieć oparcie w kwalifikacji prawnej rozpatrywanego czynu⁶⁶. Jednocześnie jest wyrazem poglądu organu sporządzającego postanowienie o przedstawieniu zarzutów na dokonane ustalenia faktyczne⁶⁷.

Kwalifikacja prawna czynu może wyczerpywać się w powołaniu jednego przepisu (tzw. kwalifikacja prosta) lub mieć postać łączną (tzw. kwalifikacja kumulatywna) albo obejmować oprócz przepisu części szczególnej kodeksu karnego lub innej ustawy, także przepis części szczególnej kodeksu karnego (tzw. kwalifikacja złożona)⁶⁸.

W wypadku, gdy czyn wyczerpuje znamiona określone w dwóch lub więcej przepisach ustawy karnej, należy powołać wszystkie zbiegające się przepisy (kumulatywny zbieg przepisów), za pomocą np. sformułowania „art. 197 § 1 i art. 200 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.”.

Trafnie Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że „Jeżeli sprawca przestępstwa określonego w art. 177 § 1 lub 2 k.k. popełnił je, znajdując się w stanie nietrzeźwości, to w kwalifikacji prawnej czynu należy zawsze powołać również art. 178 k.k., zaś w podstawie wymiaru kary tylko wtedy, kiedy orzeczono

⁶³ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 8 lutego 1995 r., sygn. II AKz 23/95, Prok. i Pr. 1995, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, poz. 31.

⁶⁴ K. Krasny, Prawidłowe formułowanie zarzutów i konkluzji aktów oskarżenia, Prok. i Pr. 1995, nr 11–12, s. 126.

⁶⁵ I. Andrejew, Kwalifikacja prawna czynu przestępczego, Warszawa 1987, s. 11.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ E. Skrętowicz, Wyrok sądu karnego pierwszej instancji, Lublin 1989, s. 71; A. Zachuta, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 54.

⁶⁸ A. Zachuta, *ibidem*, s. 55.

karę pozbawienia wolności przekraczającą górną granicę ustawowego zagrożenia⁶⁹. Kwalifikacja prawna powinna być zupełnym i czytelnym, prawnym odzwierciedleniem zarzucanego sprawcy przestępstwa⁷⁰.

W doktrynie wywołała kontrowersje kwalifikacja prawna form sprawczych, a mianowicie, czy w wypadku form sprawczych powołuje się w kwalifikacji prawnej, obok przepisu części szczególnej kodeksu karnego lub innej ustawy, także art. 18 § 1 k.k. Twierdzi się, że:

- 1) w wypadku wszystkich form sprawczych stosuje się kwalifikację tylko z przepisu części szczególnej⁷¹. Podkreśla się, że ze względu na to, iż wszystkie rodzajowe typy czynów zabronionych nastawione są na formę sprawczą w postaci sprawstwa pojedynczego lub współsprawstwa w wieloosobowej konfiguracji podmiotowej, a więc *ex definitione* sprawstwem jest zarówno sprawstwo pojedyncze, jak i współsprawstwo, sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające, do każdego typu czynu zabronionego znajduje zastosowanie definicja sprawstwa zawarta w art. 18 § 1 k.k., co powoduje, że wystarczające jest powołanie przepisu określającego dany typ przestępstwa; art. 18 § 1 k.k. nie należy do grupy tzw. przepisów przednawiasowych, wprowadzających nowe znamiona⁷².
- 2) Mając na uwadze, że art. 18 § 1 k.k. w odniesieniu do form sprawczych, poza jednosprawstwem, określa ustawowe znamiona podmiotowe i przedmiotowe współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego i polecającego, które uzupełniają znamiona wyrażone w części szczególnej, jest uzasadnione powołanie także art. 18 § 1 k.k.⁷³.

Moim zdaniem powoływanie art. 18 § 1 k.k. w wypadku różnych postaci sprawstwa jest nieuzasadnione, gdyż rodzaj sprawstwa zostaje określony w opisie czynu. Nie bez znaczenia jest argument podnoszony w piśmiennictwie, że przepis ten nie dzieli się na punkty lub litery, a w związku z tym kwalifikacja prawna skonstruowana z art. 18 § 1 k.k., w powiązaniu z przepisem określającym typ czynu zabronionego, nie informowałaby, o którą odmianę sprawstwa chodzi w danym wypadku⁷⁴. Słuszne jest stanowisko judykatury, że „Przypisanie konkretnej osobie działania sprawcy kierowniczego określo-

⁶⁹ Wyrok SN z dnia 12 marca 1999 r., sygn. WA 5/99, Jur. 1999, nr 7–8, s. 49. Tak też A. Duś, Z problematyki kwalifikacji prawnej czynu, WPP 2000, nr 2, s. 77.

⁷⁰ Wyrok SA w Katowicach z dnia 30 marca 2006 r., sygn. I AKa 80/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 1, poz. 32.

⁷¹ A. Zoll, (w:) K. Buchała, A. Zoll, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. 1, Kraków 1998, s. 183.

⁷² A. Zachuta, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 67.

⁷³ P. Kardas, Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za współdziałanie, Kraków 2001, s. 506, 536–537 oraz 545–546; tenże, (w:) G. Bogdan, Z. Cwiąkański, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. I, Warszawa 2012, s. 304, 325 oraz 324–326.

⁷⁴ A. Zachuta, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 67–68.

nego przestępstwa nie wymaga dawania temu wyrazu przez artykułowanie w kwalifikacji prawnej przepisu art. 16 (ob. art. 18 § 1 – uwaga autora) k.k. przed właściwym przepisem części szczególnej Kodeksu karnego, określającym przestępstwo, którego sprawca ten dopuścił się, a wystarczające jest jedynie wprowadzenie tej formy sprawstwa do opisu czynu⁷⁵.

Zasadnie przyjmuje się w orzecznictwie, że „Przypisanie konkretnemu sprawcy przestępstwa współdziałania z innymi osobami w jego dokonaniu nie wymaga dawania temu wyrazu przez artykułowanie w kwalifikacji prawnej przepisu art. 18 § 1 k.k. przed właściwym przepisem części szczególnej kodeksu karnego określającym przestępstwo, którego sprawca ten dopuścił się. W takim wypadku wystarczające jest wprowadzenie odpowiedniej formy sprawstwa («wspólnie i w porozumieniu») do opisu czynu⁷⁶».

W literaturze w wypadku sprawczych formy współdziałania w sytuacji, gdy suma zachowań osób współdziałających wypełnia dopiero znamiona przestępstwa, a więc własnoręcznie nie realizujących żadnego znamienia typu rodzajowego, a tylko sprawca pełni rolę kierowniczą lub polecają wykonanie znamion czasownikowych, proponuje się powołać art. 18 § 1 k.k., który przewiduje odpowiedzialność sprawcy kierowniczego lub polecającego⁷⁷. Podobnie jak w poprzedniej sytuacji, rodzaj sprawstwa zostaje zawarty w opisie czynu.

Nie budzi wątpliwości, że w wypadku niesprawczych form współdziałania, tj. podżegania i pomocnictwa, w kwalifikacji należy zawsze – w zależności od rodzaju współdziałania – powołać art. 18 § 2, albo art. 18 § 3 k.k. w powiązaniu z przepisem określającym typ przestępstwa⁷⁸. To samo dotyczy form stadialnych. W razie usiłowania lub przygotowanie powołuje się dodatkowo art. 13 § 1 lub art. 16 § 1 k.k.

W razie zarzucania popełnienia ciągu przestępstw w kwalifikacji prawnej poszczególnych czynów nie wymienia się art. 91 § 1 k.k. Nie oznacza to, że w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów pomija się ten zbieg. Należy go powołać po kwalifikacji ostatniego z czynów, będących w ciągu przestępstw, poprzedzając zwrotem: „przy czym przestępstw tych dopuścił się w ciągu przestępstw, tj. z art. 91 § 1 k.k.”. Nie znajduje uzasadnienia normatywnego propozycja, by po opisie czynów w kwalifikacji prawnej wskazać „art. 91 § 1 k.k. w związku z przepisem części szczególnej kodeksu karnego⁷⁹”. Supozy-

⁷⁵ Wyrok SA w Katowicach z dnia 31 sierpnia 1995 r., sygn. II AKr 137/95, OSA 1996, nr 1, poz. 2.

⁷⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. I AKa 436/05, Biul. SA w Katowicach 2006, nr 2, poz. 14.

⁷⁷ A. Z a c h u t a, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 68–70.

⁷⁸ M. C i e ś l a k, Z. D o d a, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za rok 1973, Pal. 1974, nr 12, s. 76; A. Z a c h u t a, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 68.

⁷⁹ A. D u ś, Z problematyki kwalifikacji prawnej..., s. 77.

cja ta wskazuje, że określa się jedną kwalifikację dla wszystkich zarzucanych przestępstw będących w ciągu. Taki sposób powołania kwalifikacji pozostaje w sprzeczności z przepisami, np. art. 313 § 2 i art. 332 § 1 pkt 4 k.p.k., które nakazują podanie kwalifikacji prawnej co do każdego przestępstwa.

Nie przekonuje twierdzenie, że powołanie art. 91 § 1 k.k. w postępowaniu przygotowawczym jest możliwe dopiero w końcowym etapie postępowania przygotowawczego, gdyż uczynienie tego w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów może okazać się chybione, gdy w toku dalszych czynności zostanie wykazany brak ciągu przestępstw⁸⁰. Pominięcie art. 91 § 1 k.k., mimo że zostały spełnione przesłanki zawarte w tym przepisie, powoduje, że kwalifikacja prawna nie jest pełna, co może ograniczać prawo do obrony podejrzanego, który nie wiedząc o takiej kwalifikacji, nie podejmie czynności zmierzających do wykazania bezzasadności tej konstrukcji. Kwalifikacja ta nie pozostaje bez znaczenia dla podejrzanego, skoro sąd może mu wymierzyć karę w wysokości do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę (art. 91 § 1 *in fine* k.k.). Możliwość zmiany nie tylko kwalifikacji prawnej czynu, ale i opisu czynu, może pojawić się w wyniku dalszych ustaleń dokonanych po wydaniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów, lecz korekta w tym zakresie jest możliwa w trybie art. 314 k.p.k.

Techniczne znaczenie ma kwestia kolejności powoływania przepisów w kwalifikacjach złożonych. W praktyce spotyka się dwa sposoby powoływania przepisów. Według pierwszego najpierw powołuje się przepis części ogólnej, a następnie przepis części szczególnej – np. art. 18 § 2 w zw. z art. 278 § 1 k.k.⁸¹, w myśl zaś drugiego – w pierwszej kolejności wskazuje się przepis części szczególnej, potem przepis części ogólnej, a więc przepis części szczególnej ustawy karnej wyprzedza przepis części ogólnej⁸². Prezentowany jest też pogląd mieszany, a mianowicie, że przepis określający formę popełnienia przestępstwa powinien być zamieszczony przed przepisem określającym typ przestępstwa, przepis zaś określający surowszy lub łagodniejszy wymiar kary po przepisie zawierającym znamiona czynu. Uzasadnia się to tym, że w wypadku form popełnienia przestępstwa taka kolejność odpowiada treści opisu czynu, który zaczyna się np. od słów „nakłonił świadka”⁸³.

Ponadto, różnie łączy się te przepisy: za pomocą zwrotu „w zw.” lub spójnikiem „i”. Wprawdzie różnice te – jak wskazuje się w literaturze – nie mają istotniejszego znaczenia, a wybór zależy od przyjętej w praktyce konwen-

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. I AKa 436/05, Biul. SA w Katowicach 2006, nr 2, poz. 14.

⁸² Wyrok SA w Lublinie z dnia 17 lutego 2004 r., sygn. II AKa 11/04, KZS 2005, nr 7–8, poz. 119.

⁸³ A. Duś, Z problematyki kwalifikacji prawnej..., s. 76–77.

cji⁸⁴, lecz elegancja aktu procesowego wymaga, by posługiwać się schematami mającymi największe uzasadnienie aksjologiczne.

Uważam, że w pierwszej kolejności należy powołać przepis części szczególnej, gdyż określa on typ czynu zabronionego i dopiero zrealizowanie wszystkich jego znamion pozwala na stawianie zarzutu, a przepis części ogólnej jedynie wskazuje na formę stadialną lub zjawiskową jego popełnienia albo inną okoliczność, np. popełnienie przestępstwa w warunkach powrotu do przestępstwa. Trafnie podnosi się w doktrynie, że skoro przepisem odniesienia do przepisu ogólnego jest przepis zrębowy zawierający sankcję, to powinien wyprzedzać przepisy części ogólnej⁸⁵.

Co do posługiwania się zwrotem „w zw.” lub spójnikiem „i” opowiadam się za pierwszym rozwiązaniem, gdyż spójnik „i” należy używać w kwalifikacji kumulatywnej⁸⁶, np. z art. 173 § 2 i art. 174 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Kwalifikacja musi być przytoczona dokładnie, a przepis należy wskazać w sposób ścisły, z powołaniem artykułu, paragrafu, punktu i litery. W razie powoływania przepisu z kodeksu karnego wystarczy oznaczenie aktu prawnego skrótowo „k.k.”, natomiast inny akt prawny trzeba powołać, podając jego nazwę, datę wydania, tytuł aktu prawnego oraz nazwę dziennika promulgacyjnego, rok jego wydania, numer i pozycję⁸⁷, z tym, że od 2012 r. dzienniki ustaw nie są numerowane, a wobec tego wystarczy wskazanie roku i pozycji.

W postanowieniu o przedstawieniu zarzutów w opisie czynu nie podaje się, że sprawca działa w stanie ograniczonej poczytalności, a w kwalifikacji prawnej czynu nie wymienia się art. 31 § 2 k.k., mimo że w akcie oskarżenia i wyroku jest niezbędne zawarcie takiego zwrotu i powołanie tego przepisu⁸⁸, gdyż organ procesowy nie dysponuje taką informacją. Dopiero po przedstawieniu zarzutów podejrzany może być poddany badaniu przez dwóch biegłych lekarzy psychiatrów (art. 202 § 1 k.p.k.), na podstawie których opinii można przyjąć działanie podejrzanego w stanie ograniczonej poczytalności.

W wypadku kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy należy powołać przepisy pozostające w zbiegu oraz art. 11 § 2 k.k., który informuje o popełnieniu czynu ciągłego⁸⁹, np. art. 197 § 1 i art. 200 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.

⁸⁴ A. Zachuta, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 56.

⁸⁵ S. Waltoś, Akt oskarżenia..., s. 81.

⁸⁶ I. Andrejew, Kwalifikacja prawna..., s. 13; A. Duś, Z problematyki kwalifikacji prawnej..., s. 73.

⁸⁷ A. Zachuta, *ibidem*.

⁸⁸ Postanowienie SN z dnia 9 marca 2007 r., sygn. V KK 72/07, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 20; wyrok SA w Lublinie z dnia 7 marca 2006 r., sygn. II AKa 19/06, KZS 2006, nr 9, poz. 51.

⁸⁹ Wyrok SA w Lublinie z dnia 18 maja 2006 r., sygn. II AKa 93/06, Prok. i Pr. 2007, dodatek „Orzecznictwo”, nr 2, poz. 28.

III. Ogłoszenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów

Kodeks postępowania karnego nie określa formy ogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów. W znaczeniu językowym „ogłosić” znaczy tyle co „podać jakąś informację do ogólnej wiadomości, publicznie o czymś powiadomić”⁹⁰. Wymóg ogłoszenia postanowienia podejrzanemu zawęża zakres tego pojęcia do podania go do wiadomości podejrzanemu, poinformowania go o treści postanowienia. Ogłoszenie może nastąpić przez jego odczytanie przez prowadzącego postępowanie. Słowo „ogłosić” akcentuje aktywną rolę prowadzącego postępowanie, a w związku z tym nie spełnia wymogu ogłoszenia przekazanie podejrzanemu postanowienie po to, by sam je odczytał. Nie doręcza się podejrzanemu odpisu postanowienia o przedstawieniu; nie wprowadza takiego obowiązku zarówno kodeks postępowania karnego, jak i Regulamin prokuratorski⁹¹. Obowiązek taki istnieje w stosunku do podejrzanego, który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, z tym że wówczas doręcza się to postanowienie wraz z tłumaczeniem (art. 72 § 3 k.p.k.). Nie znajduje uzasadnienia normatywnego pogląd, że postanowienie o przedstawieniu zarzutów sporządza się w trzech egzemplarzach; do akt głównych, akt podręcznych oraz dla podejrzanego⁹². Nie ma jednak przeszkód, by podejrzanemu umożliwić osobiste zapoznanie się z treścią postanowienia przez jego przeczytanie.

Potwierdzenie ogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów stanowi na nim podpis podejrzanego (§ 154 ust. 1 Reg. prok.). O odmowie złożenia podpisu lub przeszkodzie w jego złożeniu należy sporządzić adnotację o braku podpisu (art. 121 k.p.k. i § 154 ust. 1 *in fine* Reg. prok.). Przeszkodą do złożenia podpisu może być choroba lub niepełnosprawność. Podejrzanym podpisuje oryginał postanowienia. Bezzasadne jest żądanie, by podpisał egzemplarz załączony do akt podręcznych⁹³; jest to kopia tego postanowienia. Do akt podręcznych spraw zarejestrowanych w repertorium „Ds” – zgodnie z § 52 ust. 1 zarządzenia nr 5/10 Prokuratora Generalnego z dnia 31 marca 2010 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych proku-

⁹⁰ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgórkowej, t. 26, Poznań 2000, s. 105.

⁹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. Nr 49, poz. 296 ze zm.); cyt. dalej jako Reg. prok.

⁹² M. Gabriel-Węglowski, Regulamin prokuratury. § 96–220 i § 245–260. Komentarz. Warszawa 2009, s. 71. Wymieniony zmodyfikował ten pogląd, proponując, by ze względów gwarancyjnych prawa do obrony sporządzać egzemplarz dla podejrzanego (tenże, Regulamin prokuratury. Komentarz do § 121–272 oraz 329–345, Warszawa 2013, s. 96).

⁹³ M. Gabriel-Węglowski, *ibidem*.

ratury⁹⁴ – dołącza się kopie, m. in. postanowień wydanych w toku śledztwa lub dochodzenia. Podpis podejrzanego potwierdza podanie mu treści postanowienia do wiadomości, co czyni na oryginale postanowienia.

Ogłoszenie podejrzanemu postanowienia o przedstawieniu zarzutów ma nastąpić niezwłocznie. Z punktu widzenia leksykalnego słowo „niezwłocznie” oznacza „natychmiast, zaraz, tak szybko jako to możliwe, (...) bez zwłoki”⁹⁵. W doktrynie wskazuje się, że jego ogłoszenie musi być dokonane: bezpośrednio i natychmiast po jego sporządzeniu⁹⁶, niezwłocznie po jego sporządzeniu, tj. najpóźniej w ciągu kilku dni⁹⁷, natychmiast po sporządzeniu postanowienia⁹⁸, w możliwie krótkich odstępach czasu⁹⁹, bez nieuzasadnionej zwłoki¹⁰⁰, bez niepotrzebnej zwłoki¹⁰¹, bez zbędnej zwłoki¹⁰², bez nieuzasadnionej zwłoki¹⁰³, w możliwie jak najkrótszym czasie lub bez zbędnych przerw¹⁰⁴, nie oznacza „natychmiast” czy „od razu”¹⁰⁵.

Sformułowania te wskazują, że nie może dojść do nieuzasadnionego opóźnienia. Nie sposób jednak akceptować poglądu, że ma to nastąpić natychmiast, bowiem gdyby zamiarem ustawodawcy było wprowadzenie takiego właśnie terminu, użyłby słowa „natychmiast”, jak to uczynił np. w art. 246 § 3 k.p.k. Nie jest możliwe odroczenie ogłoszenia tego postanowienia.

Rację ma Sąd Najwyższy, że „Niezwłoczne ogłoszenie nie oznacza nic innego, jak ogłoszenie w możliwie najszybszym czasie, bez zbędnych przerw. Już w momencie sporządzenia postanowienia o przedstawieniu za-

⁹⁴ www.gp.gov.pl.

⁹⁵ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, pod red. H. Zgótkowej, t. 24, Poznań 1999, s. 256 i 257.

⁹⁶ Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów..., s. 130.

⁹⁷ I. Nowikowski, Terminy w kodeksie postępowania karnego, Lublin 1988, s. 70–71.

⁹⁸ W. Grzeszczyk, Przebieg postępowania przygotowawczego, (w:) Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego, Warszawa 1997, nr 5, s. 88; tenże, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 373.

⁹⁹ J. Tylman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tylman, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2009, s. 625.

¹⁰⁰ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 670; postanowienie SN z dnia 16 stycznia 2009 r., sygn. IV KK 256/08, Prok. i Pr. 2009, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 26

¹⁰¹ J. Grajewski, Przebieg procesu karnego, Warszawa 2012, s. 57.

¹⁰² M. Klejnowska, Z. Sobolewski, (w:) G. Artymiak, M. Klejnowska, C. P. Kłak, A. Masłowska, Z. Sobolewski, P. K. Sowiński, Proces karny. Część szczególna, Warszawa 2007, s. 37.

¹⁰³ W. Posnow, (w:) Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, Postępowanie karne..., s. 59.

¹⁰⁴ J. Grajewski, (w:) J. Grajewski, P. Rogoziński, S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego. Objasnienia dla studentów, t. I, Kraków 2005, s. 615; tenże, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2010, s. 978.

¹⁰⁵ A. Ludwiczek, Wszczęcie postępowania przeciwko osobie jako moment przerywania biegu terminu przedawnienia karalności, *Iustitia* 2012, nr 2, s. 94.

rzutów powinny zostać podjęte także czynności związane z wezwaniem podejrzanego do stawienia się w realnym terminie, i jeżeli nie wystąpią przeszkody wskazane w art. 313 § 1 *in fine* k.p.k., to obowiązkiem organu ścigania jest wykonanie wymienionych w tym przepisie czynności (sporządzenie, ogłoszenie i przesłuchanie podejrzanego) w możliwie krótkich odstępach czasu bez nieuzasadnionej zwłoki. Obowiązek „niezwłocznego” ogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów ciąży tym samym na organie procesowym i wyłącznie z przyczyn praktycznych (ukrywanie się podejrzanego lub jego nieobecność w kraju) możliwe jest w tym względzie opóźnienie¹⁰⁶.

IV. Przesłuchanie podejrzanego

Zaraz po ogłoszeniu postanowienia niezbędne jest też przystąpienie do przesłuchania podejrzanego. W doktrynie przyjmuje się, że przesłuchanie podejrzanego bezpośrednio po ogłoszeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów jest sposobem realizacji jego prawa do obrony, dając mu w ten sposób możliwość ustosunkowania się do czynionych mu zarzutów¹⁰⁷. Stanowi pierwszą możliwość i jedną z form realizacji przez podejrzanego aktywnej, merytorycznej obrony¹⁰⁸.

Sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego ogłoszenie oraz przesłuchanie podejrzanego mogą następować po sobie w różnych przedziałach czasowych. W literaturze twierdzi się, że mogą zachodzić różnice czasowe pomiędzy sporządzeniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego ogłoszeniem czy wreszcie przesłuchaniem podejrzanego¹⁰⁹. W świetle art. 313 § 1 k.p.k. nie sposób przyjąć, że ogłoszenie postanowienia i przesłuchanie podejrzanego mogą mieć miejsce w różnym czasie. Słowo „niezwłocznie” odnosi się do obu tych czynności, a zatem muszą one nastąpić jedna po drugiej. Niesłusznie twierdzi się, że odnosi się ono wyłącznie do czynności ogłoszenia treści postanowienia o przedstawieniu zarzutów podejrzanemu¹¹⁰. Z wymogu, by ogłoszenie podejrzanemu treści postanowienia o przedstawieniu zarzutów nastąpiło niezwłocznie po sporządzeniu postanowienia, nie wynika, iż wykonanie tych czynności musi odbyć się w ciągu jednego dnia. Z tym, że w razie konieczności dłuższe przesłuchanie może być przerwane i dokończone w następnym dniu, np. z powodu późnej pory. Może dojść do nieznacznego czasowego rozdzielania tych czynności w razie złożenia przez podejrzanego żądania przesłuchania go

¹⁰⁶ Postanowienie SN z dnia 16 stycznia 2009 r., sygn. IV KK 256/08, Prok. i Pr. 2009, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 26. Tak też J. Grajewski, Przebieg procesu..., s. 57.

¹⁰⁷ J. Tyłman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tyłman, Polskie postępowanie karne..., s. 625.

¹⁰⁸ J. Grajewski, Przebieg procesu..., s. 59.

¹⁰⁹ A. Ludwiczek, Wszczęcie postępowania..., s.93.

¹¹⁰ A. Ludwiczek, Wszczęcie postępowania..., s.93.

z udziałem ustanowionego obrońcy¹¹¹. Już przed tym przesłuchaniem podejrzany może żądać wykonania tej czynności z udziałem ustanowionego obrońcy (art. 301 k.p.k.). By umożliwić przesłuchanie go z udziałem obrońcy, można opóźnić tę czynność w granicach rozsądnych. W wypadku, gdyby przedłużało się przybycie obrońcy, można tę czynność wykonać bez niego, gdyż art. 301 *in fine* k.p.k. wprost stanowi, że niestawiennictwo obrońcy nie tamuje przesłuchania. Ustawa ogranicza tę możliwość do ustanowionego obrońcy, a zatem organ procesowy nie musi takiego żądania podejrzanego uwzględnić, jeżeli dopiero zamierza ustanowić obrońcę. Nietrafny jest pogląd, że art. 301 k.p.k. obejmuje także tę sytuację i wówczas organ procesowy powinien umożliwić podejrzanemu ustanowienie obrońcy i zawiadomić go o terminie przesłuchania¹¹². Takie zachowanie organu procesowego powodowałoby naruszenie ustawowego terminu przesłuchania go, a mianowicie niezwłocznie po ogłoszeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Ponadto, powodowałoby przesunięcie w czasie zrealizowania przedstawienia zarzutów, które następuje po wykonaniu wszystkich zasadniczych czynności. Nie bez kozery ustawodawca w art. 301 k.p.k. *expressis verbis* wskazał, że chodzi o ustanowionego obrońcę.

Podejrzany lub jego obrońca może żądać umożliwienia mu złożenia wyjaśnień na piśmie, które może być nieuwzględnione tylko z ważnych powodów (art. 176 § 1 i 2 k.p.k.), np. w sytuacji, gdy jego uwzględnienie uniemożliwiłoby podjęcie czynności niecierpiących zwłoki¹¹³.

V. Pouczenie o prawie żądania uzasadnienia zarzutów

Artykuł 313 § 4 k.p.k. nakazuje pouczyć podejrzanego o prawie żądania podania mu ustnie podstaw zarzutów oraz sporządzenia uzasadnienia na piśmie do czasu zawiadomienia o terminie zaznajomienia z materiałami śledztwa lub dochodzenia. Jednakże nie określa, w jakim momencie ma to nastąpić. Pouczenie to powinno nastąpić bezpośrednio po ogłoszeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a przed przesłuchaniem podejrzanego, gdyż tylko wówczas podejrzanemu może być ono przytoczone, co pozwoli mu ustosunkować się do zarzutów w toku przesłuchania. Pouczenie, inaczej niż w art. 300 k.p.k., nie wymaga formy pisemnej; może ono nastąpić ustnie. Niepouczenie o tym prawie powoduje, że podejrzany może zgłosić żądanie sporządzenia uzasadnienia w późniejszym terminie, tj. po zawi-

¹¹¹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz..., t. II, s. 101.

¹¹² *Ibidem*, s. 22–23.

¹¹³ Zob. szerzej: R. A. Stefański, Pisemne wyjaśnienia podejrzanego, WPP 2005, nr 1, s. 29–34; J. Grajewski, Przebieg procesu..., s. 59.

domieniu go o terminie zaznajomienia z materiałami śledztwa lub dochodzenia (art. 16 § 1 k.p.k.)¹¹⁴.

Potwierdzeniem pouczenia podejrzanego o prawie żądania podania ustnie podstaw zarzutów oraz o prawie żądania sporządzenia uzasadnienia tego postanowienia jest podpis podejrzanego (§ 154 ust. 1 Reg. prok.).

Ze względu na to, że przesłuchanie podejrzanego po ogłoszeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów jest jego pierwszym przesłuchaniem w tym charakterze, przed jego rozpoczęciem należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach: do składania wyjaśnień, do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy odpowiedzi na pytania, do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, do korzystania z pomocy obrońcy, do końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania, jak również o uprawnieniu do żądania przesłuchania z udziałem ustanowionego obrońcy oraz o obowiązkach poddania się oględzinom ciała i innym badaniom, stawiania się na każde wezwanie w toku postępowania i zawiadamiania organu procesowego o każdej zmianie miejsca swego zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni, wskazania adresu do doręczeń w kraju, jeżeli przebywa za granicą i konsekwencjach ich naruszenia. Pouczenie to wręcza się podejrzanemu na piśmie, a podejrzany otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem (art. 300 k.p.k.).

VI. Uzasadnienie zarzutów

Postanowienie o przedstawieniu zarzutów nie jest uzasadniane z urzędu, a jedynie na żądanie podejrzanego sporządza się uzasadnienie zarzutów na piśmie.

1. Zgłoszenie żądania

Podejrzanemu – na jego żądanie – podaje się ustnie podstawy zarzutów lub doręcza uzasadnienie na piśmie. Żądanie może zgłosić ustnie, po ogłoszeniu postanowienia lub na piśmie. Przysługują mu oba te uprawnienia¹¹⁵. Zażądanie ustnego uzasadnienia i jego zrealizowanie nie pozbawia go prawa do żądania uczynienia tego na piśmie. Przemawia za tym użyte

¹¹⁴ Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów..., s. 130.

¹¹⁵ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2004, s. 381; S. Stachowiak, (w:) T. Nowak, S. Stachowiak, Prawo karne procesowe. Dynamika postępowania, Bydgoszcz 1999, s. 38–39; S. Stachowiak, (w:) K. Marszał, S. Stachowiak, K. Sychta, J. Zagrodnik, K. Zgrzyzek, Proces karny. Przebieg postępowania, Katowice 2008, s. 41; J. Grajewski, Przebieg procesu..., s. 60; W. Posnow, Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, Postępowanie karne..., s. 60.

w art. 313 § 3 k.p.k. słowo „a także sporządzenia uzasadnienia na piśmie”¹¹⁶. Nie trafny jest pogląd, że podejrzany może skorzystać z jednego z tych uprawnień¹¹⁷. Inaczej jest w razie doręczenia mu pisemnego uzasadnienia. W takim wypadku traci prawo żądania uzasadnienia ustnego; pisemne uzasadnienie konsumuje ustne; wynika to z logiki zdarzeń¹¹⁸.

Podejrzany może zgłosić żądanie podania ustnie podstaw zarzutów, jak i sporządzenia uzasadnienia na piśmie, aż do czasu zawiadomienia go o terminie zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego. Termin „do czasu zawiadomienia go o terminie zaznajomienia z materiałami śledztwa” jest terminem prekluzyjnym; jego niedochowanie powoduje utratę uprawnienia. Ponadto, po tym terminie, dezaktualizuje się potrzeba uzasadnienia przedstawienia zarzutów, skoro podejrzany, zapoznając się z materiałami śledztwa lub dochodzenia, ma możliwość poznania wszystkich dowodów zebranych w ich toku.

Końcowe zaznajamianie z materiałami postępowania jest przeprowadzane na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy (art. 321 § 1 k.p.k.). W wypadku, gdy ani podejrzany, ani jego obrońca nie złożyli wniosku o zaznajomienie z materiałami postępowania, terminem tym jest zamknięcie śledztwa lub dochodzenia.

Ustawa nie oznacza wprost początkowego terminu zgłoszenia tego żądania, lecz może nastąpić to najwcześniej po ogłoszeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Zakreślenie tylko końcowego dowodzi, że żądanie zarówno ustnego podania podstaw zarzutów, jak i sporządzenia uzasadnienia na piśmie może nastąpić także w późniejszym czasie.

Wzmiankę o zgłoszeniu przez podejrzanego lub jego obrońcę tego żądania zamieszcza się na postanowieniu o przedstawieniu zarzutów (§ 154 ust. 2 Reg. prok.).

2. Sporządzenie uzasadnienia

W art. 313 § 3 k.p.k. mowa jest o ustnym podaniu podstaw zarzutów oraz uzasadnieniu na piśmie. Użycie tak odmiennych określeń może sugerować, że chodzi o czynności różne pod względem treści. Podanie podstaw zarzutów to nic innego, jak uzasadnienie zarzutów. Za takim rozumowaniem przemawia treść § 4 tego przepisu, z którego wynika, że w uzasadnieniu należy w szczególności wskazać, jakie fakty i dowody zostały przyjęte za pod-

¹¹⁶ S. Stachowiak, (w:) K. Marszał, S. Stachowiak, K. Sychta, J. Zagrodnik, K. Zgryzek, *Proces karny...*, s. 41.

¹¹⁷ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego...*, t. II, s. 102.

¹¹⁸ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 381.

stawę zarzutów. Niewyodrębnienie w tej dyrektywie formy uzasadnienia wskazuje, że dotyczy ona zarówno uzasadnienia ustnego, jak i pisemnego.

Artykuł 313 § 4 k.p.k. zawiera skromną dyrektywę co do zawartości uzasadnienia. Użyte w tym przepisie słowo „w szczególności” dowodzi, że wskazania te mają charakter przykładowy. Zawartość treściowa uzasadnienia jest o tyle ważna, że ma pozwolić podejrzanemu zorientować się, na jakiej podstawie postawiono go w stan podejrzenia. Jako źródło informacji podejrzanego o zebranych materiałach procesowych stanowi zabezpieczenie jego prawa do obrony, a jednocześnie jako motywacja decyzji procesowej jest materiałem dla kontroli zasadności wydanego postanowienia¹¹⁹. W uzasadnieniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów przytacza się w zwięzły sposób okoliczności faktyczne stanowiące podstawę przedstawienia zarzutów, a w razie potrzeby – argumenty przemawiające za przyjętą kwalifikacją prawną (art. 154 ust. 4 Reg. prok.).

W doktrynie trafnie zwraca się uwagę, że uzasadnienie nie może być ogólnikowe, ponieważ znajomość faktów i dowodów uzasadniających, zdaniem organu ścigania, przedstawienie zarzutów jest dla podejrzanego jednym z istotnych warunków realności jego obrony i stanowi przejaw wewnętrznej jawności¹²⁰. Nie trzeba jednak wymieniać dowodów osobowych z imienia i nazwiska, a jedynie podaje się, że istnieją dowody i jakiego rodzaju, np. świadkowie, biegli. Uzasadnić należy zarówno zarzucany czyn, jak i kwalifikację prawną¹²¹.

Uzasadnienie nie może ograniczać się do wskazania danych zawartych w samym postanowieniu, ale musi przedstawiać materiały dowodowe i okoliczności uzasadniające decyzję o przedstawieniu zarzutów tej osobie¹²². Ma ono być konkretyzacją materiałów dowodowych, które doprowadziły organ procesowy do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a więc zawierać omówienie podstawy faktycznej postanowienia. Należy w nim przedstawić istotę zebranego materiału dowodowego i to w taki sposób, by widoczna była zasadność przedstawienia zarzutów. Stopień konkretyzacji prezentowanego materiału zależy od uznania organu procesowego, który musi mieć na uwadze dobro śledztwa lub dochodzenia. Trudno zatajać niektóre dowody, powołując się na to, że ich znajomość przez podejrzanego może być przez niego wykorzystana do utrudniania postępowania, np. przez nakłanianie świadków do fałszywych zeznań. Słusznie podnosi się w doktrynie, że obawa taka nie istnieje, gdyż zarzuty przedstawia się wtedy, gdy

¹¹⁹ F. Prusak, Uzasadnienie postanowienia o przedstawieniu zarzutów w procesie karnym, PP 1970, nr 4, s. 27.

¹²⁰ J. Tylman, (w:) T. Grzegorzczak, J. Tylman, Polskie postępowanie karne..., s. 627.

¹²¹ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 671.

¹²² J. Bilicki, Instytucja pociągnięcia do odpowiedzialności karnej w procesie karnym Polski Ludowej, WPP 1973, nr 3, s. 374.

podstawowe fakty i dowody wskazujące na popełnienie przestępstwa zostały już ustalone, a nadto uzasadnienie może operować głównie dowodami, które zostały już wszechstronnie zebrane i sprawdzone¹²³. Tylko w wypadku konkretności uzasadnienia podejrzany może podjąć skuteczną obronę i przedstawić własny punkt widzenia.

3. Doręczenie uzasadnienia

Fakt podania ustnie podstaw zarzutów dokumentuje się w protokole przesłuchania podejrzanego (§ 154 ust. 3 Reg. prok.). Ustawa nie określa terminu, w jakim powinno być podane ustne uzasadnienie, lecz należy przyjąć, że powinno to nastąpić natychmiast po zgłoszeniu tego żądania, a przed przesłuchaniem podejrzanego. Tylko w takim wypadku podejrzany będzie mógł w sposób merytoryczny ustosunkować się do stawianych mu zarzutów.

Uzasadnienie pisemne doręcza się podejrzanemu i ustanowionemu obrońcy w terminie 14 dni (art. 313 § 4 *in fine* k.p.k.). Ustawa nie wskazuje początkowej granicy tego terminu, lecz należy rozumieć, że biegnie on od dnia zgłoszenia żądania. Nie jest to możliwe wcześniej. Słusznie przyjmuje się w judykaturze, że „Podejrzany nie ma racji, żądając, by postanowienie o przedstawieniu zarzutów doręczono mu na piśmie przed terminem wyznaczonym mu do stawienia się przed prokuratorem. Postanowienie takie ogłasza się (art. 313 § 1 k.p.k.), a doręcza – jego uzasadnienie, gdy podejrzany tego zażąda (§ 3 art. 313 k.p.k.)”¹²⁴. Ustawa nie wymaga doręczenia mu postanowienia o przedstawieniu zarzutów. Zgodnie z art. 100 § 1 k.p.k., nie ma obowiązku doręczenia postanowienia osobie, która była obecna przy jego ogłoszeniu. Jednakże należy mu wydać bezpłatnie jeden uwierzytelniony odpis tego postanowienia, jeżeli podejrzany tego zażąda (art. 157 § 1 k.p.k.).

Presentation-of-charges procedure

Abstract

This paper touches upon steps constituting full presentation of charges. Discussed herein are: preparation of a decision to present charges, including grounds for presentation of charges, structure of the said decision (identification of a suspect, description of an offence allegedly committed, and legal

¹²³ F. P r u s a k, Uzasadnienie..., s. 31.

¹²⁴ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 10 stycznia 2002 r., sygn. II AKz 425/O1, KZS 2002, nr 1, poz. 22.

classification of the offence), announcement of the decision to present charges, examination of the suspect, and advice to the suspect of the suspect's right to request the charges be substantiated (filing a request, preparation and service of substantiation document).